RAJASTHAN PUBLIC SERVICE COMMISSION, AJMER

SYLLABUS OF COMPETITIVE EXAMINATION FOR THE POST OF LECTURER (SCHOOL EDUCATION)

PAPER-II

संस्कृतम्

खण्ड-1 उच्चमाध्यमिकस्तरः

1. संज्ञाप्रकरणम् (लघुसिद्धान्तकौमुदी) -

माहेश्वरसूत्राणि, इत्, लोपः, प्रत्याहारसंज्ञा, स्वरभेदाः, सवर्णम्, संयोगः, संहिता, प्रयत्नः (आभ्यन्तरः बाह्यश्च), उच्चारणस्थानानि, पदम्॥

2. निम्नलिखित-सन्धिसूत्रानुसारं सन्धिः सन्धिविच्छेदश्च –

- **अच्-सन्धिः**– इको यणचि, एचोऽयवायावः, लोपः शाकल्यस्य, आद्गुणः, उरण् रपरः, वृद्धिरेचि, एङि पररूपम्, शकन्ध्वादिषु पररूपं वाच्यम्, अकः सवर्णे दीर्घः, एङः पदान्तादति, ईदूदेद् द्विवचनं प्रगृह्यम्, अदसो मात्॥
- **हल्-सन्धिः**- स्तोः श्चुना श्चुः, ष्टुना ष्टुः, झलां जशोऽन्ते, यरोऽनुनासिकेऽनुनासिको वा, तोर्लि, खरि च, झयो होऽन्यतरस्याम्, शश्छोऽटि, मोऽनुस्वारः, नश्चाऽपदान्तस्य झलि, मोऽनुस्वारः, अनुस्वारस्य ययि परसवर्णः, ङमो ह्रस्वादचि ङमुण् नित्यम्, छे च।
- **विसर्ग-सन्धिः**- विसर्जनीयस्य सः, खरवसानयोर्विसर्जनीयः, ससजुषो रुः, अतो रोरप्लुतादप्लुते, हशि च, भो भगो अघो अपूर्वस्य योऽशि, हलि सर्वेषाम्, रो रि, ढ्रलोपे पूर्वस्य दीर्घोऽणः, एतत्तदोः सुलोपोऽकोरनञ्समासे हलि॥

3. अव्ययपद-सम्बन्धि-प्रश्नाः –

पुनः, उच्चैः, नीचैः, अधः, उपरि, अद्य, ह्यः, श्वः, यथा, तथा, चिरम्, तूष्णीम्, सहसा, मिथ्या, पुरा, खलु, किल, धिक्, विना, सह, अन्तरा, मा, हि, एव, अपि।

4. शब्द-रूपाणि –

राम, हरि, पति, गुरु, पितृ, गो, भूभृत्, गच्छत्, आत्मन्, राजन्, भवत्। लता, मति, नदी, धेनु, वधू, मातृ सरित्, वाच्। फल, वारि, दधि, मधु, कर्मन्, जगत्, मनस्। अस्मद्, युष्मद्। सर्व, तत्, इदम्, अदस् (त्रिषु लिङ्गेषु)।

5. **पञ्चलकारेषु धातुरूपाणि (लट्, लृट्, लोट्, लङ्, विधिलिङ्) -**

परस्मैपदी - भू, नम्, गम्, पच्, नी, दृश्, स्था, पा, प्रच्छ्, लिख्, अस्, हन्, दा, नृत्, क्रुध्, शक्, श्रु, क्री, ज्ञा, चुर्।

आत्मनेपदी - लभ्, सेव्, रुच्।

उभयपदी - कृ, याच्, चिन्त्।

6. प्रत्ययाधारिताः प्रश्नाः -

तव्यत्, अनीयर्, यत्, ण्यत्, क्यप्, ण्वुल्, तृच्, क, णिनि, क्त, क्तवतु, शतृ, शानच्, तुमुन्, क्त्वा, ल्यप्, ल्युट्, घञ्, क्तिन्, अच्, मयट्, इन्, मतुप्, वतुप्, त्व, तल्, ष्यञ्, तरप्, तमप्, ईयसुन्, इष्ठन्, इमनिच्, इतच्, तसिल्, टाप्, ङीप्, ङीष्, ङीन्, ति॥

7. उपसर्ग-सम्बन्धि-सामान्यप्रश्नाः -

प्र, परा, अप, सम्, अनु, दुर्, दुस्, वि, आङ्, अति, सु, प्रति, परि, उप, निर्, निस्, अधि॥

खण्ड-II स्नातकस्तरः

1. **छन्दसां लक्षणोदाहरण-सम्बन्धिसामान्यप्रश्नाः -**

आर्या, अनुष्टुप्, इन्द्रवज्रा, उपेन्द्रवज्रा, उपजातिः, वंशस्थम्, द्रुतविलम्बितम्, भुजङ्गप्रयातम्, रथोद्धता, शालिनी, वसन्ततिलका, मालिनी, मन्दाक्रान्ता, शिखरिणी, हरिणी, शार्दूलविक्रीडितम्, स्रग्धरा, वियोगिनी, पुष्पिताग्रा॥

2. **अलंकाराणां लक्षणोदाहरण–सम्बन्धिसामान्यप्रश्नाः -**

अनुप्रासः, यमकम्, श्लेषः, स्वभावोक्तिः, उपमा, अनन्वयः, रूपकम्, उत्प्रेक्षा, व्यतिरेकः सन्देहः, भ्रान्तिमान्, निदर्शना, दृष्टान्तः, अर्थान्तरन्यासः, दीपकम्, तुल्ययोगिता, समासोक्तिः, अतिशयोक्तिः, अपह्नुतिः, विभावना, विशेषोक्तिः, वक्रोक्तिः॥

3. **समासानां सामान्यपरिचयः, समस्तपदानां समासः समासविग्रहश्च -**

अव्ययीभावः, तत्पुरुषः, कर्मधारयः, द्विगुः, द्वन्द्वः, बहुव्रीहिः ॥

4. **हिन्दीवाक्यानां संस्कृतानुवादः। (कारकविभक्त्याधारेण)**

5. **कारक-प्रत्यय-समासाधारितवाक्यानाम् अशुद्धिसंशोधनम्।**

6. **वैदिकसाहित्यसम्बन्धि-सामान्यप्रश्नाः**

ऋग्वेदः - अग्निसूक्तम् (1.1), वरुणसूक्तम् (1.25), विष्णुसूक्तम् (1.154), पुरुषसूक्तम् (10.90), संज्ञानसूक्तम् (10.191)।

यजुर्वेदः - शिवसंकल्पसूक्तम् (अध्यायः 34)

अथर्ववेदः - पृथ्वीसूक्तम् (12.1)

कठोपनिषद् - प्रथमोऽध्यायः (प्रथमवल्ली)

7. **निम्नलिखितग्रन्थानां सामान्याध्ययनम् -**

श्रीमद्भगवद्गीता (द्वितीयोऽध्यायः), नीतिशतकम् (भर्तृहरिः), किरातार्जुनीयम् (भारविः) -प्रथमसर्गः, मेघदूतम् (कालिदासः), शुकनासोपदेशः (बाणभट्टः), अभिज्ञानशाकुन्तलम् (कालिदासः), स्वप्नवासवदत्तम् (भासः)॥

8. **संस्कृतसाहित्येतिहास-सम्बन्धि-परिचयात्मकप्रश्नाः -**

वैदिकसाहित्यम् - वेद-ब्राह्मण-आरण्यक-उपनिषदाम्, याज्ञवल्क्यस्मृतेः आचाराध्यायस्य च सामान्यपरिचयः।

लौकिकसाहित्यम्-

(क) वीरकाव्यम् – रामायणम् (वाल्मीकिः), महाभारतम् (वेदव्यासः)।

(ख) महाकाव्यकवयः - कालिदासः, अश्वघोषः, भारविः, माघः, श्रीहर्षः।

(ग) गद्यकाव्यकवयः - दण्डी, सुबन्धुः, बाणभट्टः, अम्बिकादत्तव्यासः।

(घ) दृश्यकाव्यकवयः – भासः, भवभूतिः, शूद्रकः, विशाखदत्तः।

9. राजस्थानीयाः अर्वाचीनकवयः तेषां रचनाश्च -

भट्टमथुरानाथशास्त्री, देवर्षिः कलानाथशास्त्री, पं. पद्मशास्त्री, डॉ. प्रभाकरशास्त्री, प्रो. हरिरामः आचार्यः, डॉ. शिवसागरत्रिपाठी, पं. मोहनलालपाण्डेयः।

खण्ड-III स्नातकोत्तर-स्तरः

1. **सिद्धान्तकौमुदी (कारकप्रकरणम्) - सूत्राणां सामान्यपरिचयात्मकप्रश्नाः वाक्यप्रयोगश्च –** प्रातिपदिकार्थ-लिङ्ग-परिमाण-वचनमात्रे प्रथमा। कर्तुरीप्सिततमं कर्म, कर्मणि द्वितीया, अधिशीङ्स्थासां कर्म, अकथितञ्च, उपान्वध्याङ् वसः, अभितः परितः समया निकषा हा-प्रतियोगेऽपि, अन्तराऽन्तरेण युक्ते, कालाध्वनोरत्यन्तसंयोगे। साधकतमं करणम्, कर्तृकरणयोस्तृतीया, प्रकृत्यादिभ्य उपसंख्यानम्, हेतौ, अपवर्गे तृतीया, येनाङ्गविकारः, सहयुक्तेऽप्रधाने, इत्थम्भूतलक्षणे। कर्मणा यमभिप्रैति स सम्प्रदानम्, चतुर्थी सम्प्रदाने,

स्पृहेरीप्सितः, रुच्यर्थानां प्रीयमाणः, धारेरुत्तमर्णः, क्रुधदुहेर्ष्यासूयार्थानां यं प्रति कोपः, कुधदुहोरुपसृष्टयोः कर्म, तादर्थ्ये चतुर्थी वाच्या, नमः स्वस्ति स्वाहा स्वधाऽलं वषड् योगाच्च। ध्रुवमपायेऽपादानम्, अपादाने पञ्चमी, जुगुप्साविरामप्रमादार्थानामुपसंख्यानम्, भीत्रार्थानां भयहेतुः, पराजेरसोढः, वारणार्थानामीप्सितः, अन्तर्धौ येनादर्शनमिच्छति, आख्यातोपयोगे, जनिकर्तुः प्रकृतिः, भुवः प्रभवः, पृथग्विनानानाभिस्तृतीयाऽन्यतरस्याम्। षष्ठी शेषे, षष्ठी हेतुप्रयोगे, सर्वनाम्नस्तृतीया च, अधीगर्थदयेषां कर्मणि, कर्तृकर्मणोः कृतिः, षष्ठी चानादरे, कृत्यानां कर्तरि वा। आधारोऽधिकरणम्, सप्तम्यधिकरणे च, साध्वसाधुप्रयोगे च, निमित्तात् कर्मयोगे, यतश्चनिर्धारणम्, यस्य च भावेन भावलक्षणम्॥

2. भाषाविज्ञानसम्बन्धिप्रश्नाः

भाषा-उत्पत्तेः प्रमुखसिद्धान्ताः, भाषाणां वर्गीकरणम्, अर्थपरिवर्तनस्य कारणानि, ध्वनिनियमाः, वैदिकसंस्कृत-लौकिकसंस्कृतयोः भेदः।

3. दर्शनग्रन्थानां परिचयात्मकाध्ययनम् –

सांख्यकारिका (ईश्वरकृष्णः)

तर्कभाषा (केशवमिश्रः) – प्रामाण्यवादपर्यन्तम्

वेदान्तसारः (सदानन्दः)

योगसूत्रम् (पतञ्जलिः) - समाधिपादः

चार्वाक-दर्शनम्।

4. **अलंकारशास्त्राणां सामान्याध्ययनम् -**

नाट्यशास्त्रम् (भरतमुनिः) – प्रथमद्वितीयाध्यायौ।

काव्यप्रकाशः (मम्मटः) – काव्यलक्षणम्, काव्यप्रयोजनम्, काव्यहेतुः, काव्यभेदः, शब्दशक्तिः, रसस्वरूपं रससूत्रविमर्शश्च, गुणविवेचनम्।

साहित्यदर्पणम् (विश्वनाथः) – प्रथम-परिच्छेदः, द्वितीय-परिच्छेदः, तृतीय-परिच्छेदस्य 1 तः 28 कारिकापर्यन्तम्।

ध्वन्यालोकः (आनन्दवर्धनः) – प्रथम उद्योतः।

खण्ड–IV (शिक्षणशास्त्रं, शिक्षण–अधिगम–सामग्री, शिक्षणाधिगमे संगणकस्य सूचनाप्रौद्योगिक्याः उपयोगः)

1. शिक्षणशास्त्रं तथा शिक्षण–अधिगमसामग्री (किशोराणां कृते अनुदेशनात्मक – व्यूहरचनाः)।

- सम्प्रेषणकौशलानि तथा विभिन्नानां मौखिक–अमौखिक–कक्षा–सम्प्रेषण – आव्यूहानाम् उपयोगः।
- शिक्षण–प्रतिमानानि–अग्रिमसंघटनम् (Advance Organizer), समूहान्वेषणम् (Social Interaction), पृच्छा–प्रशिक्षणम् (Inquiry Training), गैर–निर्देशात्मकम् (Personal Development)
- अध्यापनकाले शिक्षणाधिगमसामग्रीणां सज्जीकरणम् उपयोगः च।
- सहकारी अधिगमः।

2. शिक्षणाधिगमे संगणकस्य सूचना प्रौद्योगिक्याः च उपयोगः।

- सूचनाप्रौद्योगिकी तथा डिजिटल अधिगमस्य अवधारणाम्।
- ई–अधिगमम् आभासीकक्षाकक्षश्च।
- शिक्षणाधिगमे मूल्यांकने च प्रौद्योगिक्याः एकीकरणम्।

For the competitive examination for the post of **School Lecturer:-**

1. The question paper will carry maximum **300 marks.**
2. Duration of question paper will be **Three Hours**.
3. The question paper will carry **150 questions** of multiple choices.
4. Negative marking shall be applicable in the evaluation of answers. For every wrong answer one third of the marks prescribed for that particular question shall be deducted.
5. Paper shall include following subjects:-

(1) Knowledge of Subject Concerned: Senior Secondary Level

(ii) Knowledge of Subject Concerned: Graduation Level.

(iii) Knowledge of Subject Concerned: Post Graduation Level.

(iv) Pedagogy, Teaching Learning Material, Use of Computers and Information Technology in Teaching Learning.